

See paeluv pael. Ühe preestrirüü taastamise lugu

Madli Sepper

Resüme

Artiklis annan ülevaate tänapäeval Eestis kasutusel oleva õigeusu preestrirüü osadest, eriti sellel kasutatavatest paeltest ning nende tähendustest. Kirjeldan, kuidas ma ühe 19. sajandist pärit preestrirüü taastamiseni jõudsin ning mida panin tähele teisi selliseid komplekte uurides. Selgitan, milliseid tehnoloogiaid ja materjale oli algselt kasutatud ning milliseid mina kasutasin. Eesmärk oli taastada rüü kasutamise jaoks. Taastatud preestrirüükomplekt esindab klassikalist slaavi traditsiooni. Selliseid on Eesti õigeuskirikutes siiani päris palju kasutusel. Rüü on pärit Pärnumaalt, vanus veidi üle saja aasta. Taastasın felooni, vöö ja kätised ning rekonstrueerisin epitrahheeli, mis komplektis ei olnud säilinud.

Taastatava preestrirüü tehnoloogia tegin kindlaks seda lahti harutades ning analooge vaadeldes. Materjali valikut toetas analoogsete preestrirüükomplektide võrdlemine. Alustuseks uurisin põhjalikult, kuidas on esemed ömmeldud, seejärel harutasin kõik kasutamiskõlbmatud osad lahti, mis võimaldas tehnoloogiaga veelgi täpsemalt tutvuda. Asendasin kõlbmatud osad tänapäevaste materjalidega nii, et visuaalselt oleks tulemus originaaliga võimalikult sarnane. Ömmeldes kasutasin vana tehnoloogiat ja paelte kinnitamiseks selleaegset õmblusmasinatki. Taastatud feloon on välimuselt originaaliga sarnane. Kätised, vöö ja epitrahheel sarnanevad pigem analoogidega ning nende valmistamisel tõin sisse ka midagi uut, valmistades ristid süstikpitsis. Järeldustes toon välja, milliseid materjale oli algselt preestrirüü valmistamiseks kasutatud ning milliseid mina kasutasin. Lõpuks võrdlen tulemust rüüga enne taastamist ja teiste analoogsete preestrirüüdega.

Taastatud preestrirüü oli algselt kõige pidulikum punane (ülestõusmis-pühade rüü), kuid tulemus sai purpuri värvi, mis oma tähenduselt on märtrite värv. Vaimulike teenistusrõivaste välimust võib paremini mõista, meenutades Jeesuse sõnu pühakirjas: „Jumalariik on teie lähedal” Lk 10:9. Nii sümboliseerivad ortodoksidel suursugused ja kaunid teenistusrõivad jumaliku valguse kohalolu maa peal.

Võtmesõnad: kirikutekstiilid, preestrirüü, sakraaltektiilid, liturgilised tekstiilid, sakraalkunst, paelad õigeusu vaimulike rüüdel

Eellugu

Kui mulle kuue aasta eest prügikott vanade kirikutekstiilidega üle ukse tõsteti, oli Õigeuskirikiku Tekstiilide Muuseum oma valiku juba teinud. Sorteeringu seal leiduvaid esemeid ja vaatasin, mida saaks veel taastada ja kasutusele võtta. Üks punane rüü oli väga kulunud, määrdunud ja hallitanud, kuid tundus ometi väga ilus. Seda oli palju kantud ja sellest õhkus pühadust. Ma armusin selle liiliapaela ja ažuursetesse aplikatsioonidesse. Samasuguse liilia-paela kirjelduse leidsin Leena Säppi artiklist „Flora ja fauna kirkkotekstiileissä“ (Säppi 2008: 52). Piiskop Orhidski sõnul sümboliseerib liilia muretust. „Õppige liiliatelt väljal, nad ei rüga tööd teha ega ketra, kuid ma ütlen teile, et isegi kuningas Saalomon kogu oma hiilguses polnud rõivastatud nagu üks nendest“¹ (Mt 6:28, 29). Selle tähenduseks on arvatud, et hing, samuti nagu liilia, elades torkivate okaste keskel, ei pea ometi muretsema, sest Jumal hoiab teda eksimast (Orhidski 1993: 11–12).

Sissejuhatus

Käesolevas artiklis räägin ühe 19. sajandist pärit õigeusu preestrirüü taastamisest kasutamise jaoks. Eesmärk oli säilitada rüü algne välimus, kasutades vanu tehnoloogiaid ja asendades kasutuskõlbmatud osad uute tänapäevaste materjalidega.

Esemete säilitamiseks on mitmeid võimalusi. Konserveerimine on protsess, mille eesmärk on tagada väärtuste püsimine, stabiliseerides objekti väärtusi kandvate elementide seisundi. Kasutusel on ka restaureerimine, mille eesmärk on taastada eseme oletatav olek mingil varasemal ajaperioodil. Restaureerimisel võidakse eemaldada kahjustatud elemente ja asendada neid uutega. Restaureerimisel tuginetakse eseme ja selle ajaloo uurimisele. Restaureerimisel suureneb eseme esteetiline ning kasutusväärtus, väheneb aga teaduslik väärtus. Veel eristatakse renoveerimist. Sel juhul parandatakse objekti füüsilist seisundit, tagamaks selle tänapäevastele nõuetele vastavat kasutust, kusjuures varasema seisundi saavutamine ei ole oluline. (Konsa 2016: 6–7.)

Tutvudes erisuguste säilitamispõhimõtetega, leidsin, et minu töö vastaks sisult kõige enam renoveerimisele, kuid erialaspetsialistidega arutledes jõudsi järeldusele, et renoveerimise mõistet kasutatakse pigem ehitiste kohta. Seepärast nimetan oma tegevust siiski taastamiseks.

1 Siin on toodud tõlge kirikuslaavikeelsest evangeeliumist. Kreeka keeles on samuti juttu liiliatest, kuid eestikeelses Piiblis on kirjakoht tõlgitud nii: „Ja miks te muretsete riietuse pärast? Pange tähele lilli väljal, kuidas nad kasvavad; nad ei tee tööd ega ketra. Ometi ma ütlen teile, et Saalomongi kõiges oma hiilguses pole olnud nõnda ehitud kui üks nendest!“ Mt 6:28, 29. Siin ja edaspidi kasutan Soome piibliselt 1968. aasta tõlget (Piibel 1991).

Taastatud preestrirüükomplekt esindab klassikalist slaavi stiili ning selletaolisi on Eesti õigeuskirikutes siiani päris palju kasutusel. Rüü on pärit Lääne-Pärnumaalt, vanus veidi üle saja aasta. Rüü vanuse ja materjalide määramisel konsulteerisin tekstiilikonservaator Leena Säppiga, kes töötab Soome õigeuskirikumuuseumis Riisa² Kuopios (Suomen ortodoksinen kirkkomuseo Riisa). Dateerimisel oli abiks eelpool mainitud liiliapael, mille kohta Säppi (2008: 52) kirjutab, et see on pärit 19. sajandi lõpust. Õigeuskirikus on olnud läbi aegade traditsiooniks vanad tekstiilid uuesti kasutusele võtta neid parandades ja ümber tehes. Nii on mõni tekstiiliosa olnud kasutuses ligi kakssada aastat (Tšertorižskaja 2009: 51–60; Ševeleva 2009: 29–44). Õeldakse, et vanad kirikutekstiilid elavad edasi uute sees.

Taastasin felooni³, vöö ja kätised⁴ ning rekonstrueerisin epitrahheeli⁵, mis ei olnud säilinud. Algses komplektis oli säilinud ka ristkülikukujuline puusaeh (vn k *набедренник*), mida tänapäeva Eesti õigeuskirikus kasutatakse väga harva.⁶ Eesmärk oli taastada preestrirüü kasutamise jaoks, võttes arvesse, et see oleks visuaalselt võimalikult originaalilähedane ja valmistamise ajastule omane, kuid arvestades siiski ka tänapäevaseid kasutamisevajadusi. Kuna tänapäeval kasutatavasse preestrirüü komplekti ei kuulu ristkülikukujuline puusaeh, siis seda ma ei taastanud.⁷

Et leida vastused küsimustele, kui vana on taastatav preestrirüü, kus ja millist tehnoloogiat kasutades see on valmistatud, uurisin kolme analoogset kirikutekstiilide komplekti: preestrirüü-komplekte Hiiumaa koguduses ja Soome õigeuskirikumuuseumis Riisa ning karikakatteid Kohila (Angerja) koguduses. Tutvusin muinsuskaitseameti arhiivis olevate Hiiumaa kirikutekstiilide inventarinimekirjadega (ERA-11152), lugesin vanu Venemaa vabrikute kirikuinventari tellimiskatalooge (1907, 1910/11, 1911 ja 1912).⁸ Taastatava preest-

2 Vene keelest pärinev sõna *riisa* tähendab eesti ja soome keeles ikooni peal olevat (vääris-)metallist või tikitud kattekihti. Vanas vene keeles tähendab *риза* felooni ja mitmuses *ризница* kirikutekstiilide komplekti. Veel tähistab see sõna kiriku riietusruumi või kappi, kus vaimulikud teenisturiideid hoiavad ja vahetavad ning kirikuriistu hoiavad.

3 Selles artiklis on juttu slaavi stiilis feloonist, mis on ilma ölaõmblusteta, kõrgendatud ülaosaga preestrikuub.

4 Tehnoloogilistes tekstides nimetatakse varruka peale lahtiselt käivaid otsi kätisteks, kuid kiriklikes tekstides on ajalooliselt kandunud edasi nimetus *käised* (vn k *нопычу*, sm k *päälyshiha*, ingl k *cuffs*). Kuna selles artiklis käsitlen preestrirüü tehnoloogilisest küljest, kasutan edaspidi mõistet *kätised*.

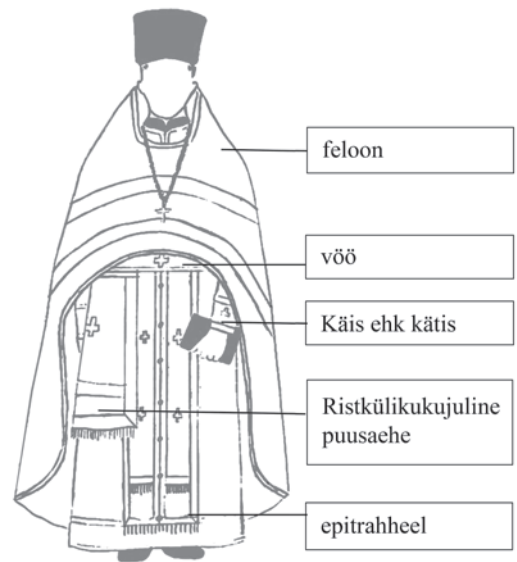
5 Epitrahheel on preestri (või piiskopi) kaela tagant ette käiv, tavaliselt eest nõopidega ühendatud lint (Kolk 2008: 12).

6 Kirikutekstiilide stiilidest ja ajaloost saab pikemalt lugeda minu valmivast magistritööst „Kirikutekstiilide vanus, seisukord ja tehnoloogiad Lääne-Eesti ja Tallinna õigeuskirikute näitel“ (Sepper, ilmumas).

7 Tegelikult võib preester seda kanda, kui selle kandmisõigus on talle kingitud, kuid selliseid preestreid ma praegu EAÕK-s ei tea.

8 Kataloogid leidsin Jõõpre Püha Georgiose kiriku arhiivi avades.

rirüü õmblustehnoloogia tegin kindlaks seda lahti harutades ning analooge vaadeldes. Toon artiklis välja, milliseid materjale oli algselt preestrirüü valmistamiseks kasutatud ning milliseid mina kasutasin. Lõpuks võrdlen tulemust rüüga enne taastamist ja teiste analoogsete kirikutekstiilidega. Ühtlasi annan sissejuhatuses ülevaate tänapäeva preestrirüü osadest, iseäranis neil kasutatud paeltest ning rüü elementide tähendustest. Kuna ma ei võrdle oma uurimuses õigeuskiriku tekstiile teiste konfessioonide tekstiilidega ja lähtun tähenduste osas ainult ortodoksi kiriku sümboolikast, refereerin siin ainult õigeusu seisukohti väljendavaid allikaid.

Joonis 1. Preestri teenistusrõivad.

Madli Sepperi joonis (Priha 1994 järgi).

Preestrirüü osad ja nende sümboolsed tähendused

Taastatav komplekt oli klassikalises slaavi stiilis preestri teenistusrüü, mis koosneb feloonist, epitrahheelist, vööst, kätistest ja ristkülikukujulisest puusaehetest, mida tänapäeval eriti ei kasutata ning mida ma ei taastanud (vt joonis 1).

Teenistusrõivaid kannab preester ainult jumalateenistuse ajal. Kui ta parajasti jumalateenistust ei pea, kannab ta musta aluskuube – alusrässat ja selle peal samuti enamasti musta laiade varrukatega rässat (Kolk 2008: 8).

Igapäevaselt kannavad vaimulikud musta, sest on (oma tahtmiste poolest) sellele maailmale surnud.⁹ Must mungariüü ja vaimuliku alusrüü tähendavad loobumist maailma edevusest, mis on tingimus jumaliku valguse nägemiseks. Must on ka alandlikkuse ning kasinuse (möödukuse) sümbol, mis kui muld meenutab suremist maailmale, et saada huumuseks Jumala armule. (Quenot 1991: 114.)

Teenistusrõivad on võimalikult ilusad, tehtud rohkete mustrite ja ornamentidega kaunistatud kuldsest või värvilisest kangast, mille igal detailil ja paelakesel on oma tähendus ja sümboolika. Suursugused ja kaunid teenistusrõivad sümboliseerivad jumaliku valguse kohalolu maa peal. Läbi aegade on kristlastel olnud kombeks pühendada Jumalale ilusaim ja parim (Kolk 2008: 6). Iga kirikus kasutatav ese, eriti aga vaimulikurüü, kannab endas rikkalikku sümboolset tähendust, mille tundmine aitab paremini mõista, et kirik on

9 Kuuldud Usuteaduste Instituudi lektori Tauri (Tarasios) Tõlpti loengus (17.05.2017).

Foto 1. Feloon enne taastamist tagantvaates. Madli Sepperi foto.

Foto 2. Feloon enne taastamist eestvaates. Madli Sepperi foto.

Kristuse Ihu, kuhu kuuluvad taevased väed, pühakud ning kõik elavad ja lahkunud kirikuliikmed (Kolk 2008: 4).

Slaavi traditsioonis on väga olulised kirikutekstii- lide peale õmmeldud paelad. Neli paela, mis paistavad felooni seljal, sümboliseerivad nelja evangeeliumit (Nastolnaja kniga 1983: 137–138). Kui rõiva kaelaava ja alläärt kaunistavad paelad juba Bütsantsi ajast, siis 15.–17. sajandil lisandus neile veel kaks laiemat paela, millest üks ringleb ümber felooni kõrgendatud üla- osa ning teine asub ringselt alläärest veidi kõrgemal. Kaelaava ja allääre ümber olevad kitsamad paelad sümboliseerivad teid, millega Jeesus oli seotud ja mis viisid teda kohtumõistmisele. Rinnal ja seljal olev lai pael (asub kõrgendatud ülaosa ümber või sellest veidi allpool) märgib Päästja nüpelduste jälgi ja veriseid haavu tema kehal. Teine, rinnal veidi madalamal olev lai pael, mis suundub tagant alla rõiva alläärele (fotod 1 ja 2), viitab tema haavatud kehast nõrgunud verele (Petrova 2006: 15). Kõik paelad omakorda tähendavad jumalikku kaitset, õndsust, jõudu ja ülimalt tarkust, mis ümbritsevad kiriklikke salasusi (sakramente) läbi vii- vat preestrit (Nastolnaja kniga 1983: 138).

Ristimärk felooni selja ülemises osas sümboli- seerib risti, mida Jeesus kandis seljas teel Kolgatale. Kaheksanurkne täht seljaosa allääres (foto 1) tähistab kaheksandat ajastut, taevaliku valitsemisaja saabu- mist, uut maad ja uut taevast, sest maapealseks eluks on kristliku tähenduse järgi inimkonnale antud seitse perioodi (ajastut). Seega tähendab täht ajastut, mil Jeesus Kristus tuleb teist korda maailma päästma. Nii tähendavad rist ja tõusev täht koos inimkonna pääst- mise algust (mil Jeesus sündis) ning lõppu (tema teist tulemist). Veel tähendavad need sümbolid Kristuse

süüdi ja tema ristisurma, Vana ja Uut Testamenti, lootust õigeuskiriku ühendamisele tulevikus¹⁰ (Oblatšenie svjaštšennika 2005).

10 Õigeusu Kirik on kiriklik konföderatsioon, mis koosneb paljudest autokefaalsetest ja autonoomsetest kirikutest, mille eesotsas on patriarhid, peapiiskopid või metropolliidid. Õigeusu Kirikul ei ole kirikupead. Olles küll *primus inter pares* – esimene võrdsete seas – ja õigeusu kirikupeade seas kõige auväärsem, ei ole Konstantinoopoli oikumeenilisel patriarhil võimu teiste õigeusu kirikute ja kirikupeade üle. (Õigeusu kirik: https://et.wikipedia.org/wiki/Õigeusu_kirik).

Foto 3. Kätis enne taastamist. Madli Sepperi foto.

Foto 4. Kätis pärast taastamist. Madli Sepperi foto.

Kui vaadata tagasi bütsantsi traditsioonile, siis preestri kätised (fotod 3 ja 4) arenesid tuunika (stihhaari) varrukaotsi kaunistanud paeltest (Gonzales 1972: 264; Oblatšenie svjaštšennika 2005), mille keskel kujutati mõnikord risti. Slaavi traditsioonis omandasid kätised praeguse kuju ja tähenduse 16.–17. sajandil. Slaavi stiilis kätistel on tavaliselt keskel rist ja ääres pael. Need kinnitatakse aasadest läbi pandud nõoriga alusrässa või alus-stihhaari varrukate peale, hoidmaks varrukaid paigal.

Kätised sümboliseerivad Kristuse ahelaid, millega teda seoti, kui ta viidi Pilaatuse ette, ning need tähistavad ühtlasi ka Kristuse kui Jumala kõikvõimsust. Veel tähendavad käesidemed jumalikku jõudu, meelekindlust ja tarkust, mis on antud vaimulikule, et ta viiks läbi jumalikke salasusi ehk sakramente (Oblatšenie svjaštšennika 2005). Kui kätised pannakse alus-stihhaari peale, mille varrukad on juba nõõridega kokku tõmmatud,¹¹ tähistavad Kristuse ahelaid nõõrid ja kätistele jääb vaid teine tähendus – jumalik jõud ja tarkus (Petrova 2006: 13). Kristus ise sooritab teenivate vaimulike käte kaudu oma ihu ja vere sakramenti. Kätised annavad vaimulikule jumaliku jõu ja kaitsevad teda deemonite kavaluste eest (Oblatšenie svjaštšennika 2005).

Vööd (foto 5) kannab preester ainult liturgia ajal (Õigeusu alused 2004: 86). See pannakse alusrässa või alusstihhaari ja epitrahheeli peale. Slaavi traditsioonis on vöö põhimaterjalist (s.t felooniga samast materjalist), ääres pael, keskel rist. Kinnituseks on kaks pikka paela. Vöö annab kandjale jumaliku väe, vastupidavuse ja jõu Jumalat teenida. (Oblatšenie svjaštšennika 2005.) Veel sümboliseerib see vaimulike ihu ja hinge puhtust ning alandlikkust (Kantonen 2005: 44). Sidudes vöö ümber, jätab vaimulik maha kõik lihaliku ja teenib Jumalat ning inimesi (Oblatšenie svjaštšennika 2005).

Ka Eestis on tänapäeval kaks õigeusu kirikut – Eesti Apostlik Õigeuskirik, mis on Konstantinoopoli Patriarhaadi autonoomses alluvuses, ja Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeuskirik. Usklikud loodavad, et kunagi saab lõhenenud Õigeusu Kirik Jumala abiga ühendatud.

11 Slaavi stiilis alus-stihhaaril on varrukaotstes kinnituspaelad, kuid uuemal ajal kasutatakse palju ka kreeka stiilis stihhaari, millel on laiad varrukad.

Foto 5. Hiiumaa komplekti vöö. Hiiumaa koguduse¹² tekstiilikogu. *Madli Seperi foto.*

Preestrivöö meenutab paela, mille Jeesus Kristus pani viimasel öhtusöömaajal endale ümber, kui ta pesi jüngerite jalgu. Selliselt on vöö märk, et Jumal on alati valmis aitama neid, kes teda armastavad. Veel on vöö valvmise ja valmisolemise tunnus (Kantonen 2005: 44). Valvsuse kohta on Kristus öelnud: „Teie niuded olgu vöötatud ja teie küünlad põlegu!“ Lk 12:35. Paelad ja rist vööl tähendavad, et preester ei kasuta Jumala teenimiseks mitte enda, vaid Jumalalt saadud jõudu (Oblatšenie svjaštšennika 2005).

Kui piiskop pühitseb diakoni preestriks, paneb ta preestrile kaela epitrahheeli (Nastolnaja kniga 1983: 135; foto 6). Epitrahheel sarnanes alguses diakoni oraariga¹³ ning oli poolteist meetrit pikk kitsas riba, mis läks preestri kaela tagant läbi, nii et otsad ulatusid ette, ning mis oli vööga kinnitatud. Hiljem kinnitati lahtised ribad teineteise külge nõopide või kuljustega (Woodfin 2012: 10–11). Oraar muutub epitrahheeliks, mitte ei kao ära, võttes kaasa oma tähenduse. Seepärast tänapäeval slaavi stiilis epitrahheel ühendatakse eest nõopidega, mitte ei ömmelda täielikult kokku ega kasutata nõobiaasasid. 16.–17. sajandil, muutus lõige paremini istuvaks. Kaela tagant tehti epitrahheel kitsas ja keha jälgiva lõikega, et see toetuks mugavalt alusrüü kraele. (Nastolnaja kniga 1983: 135).

Preester, kandes epitrahheeli, on Jumala vaimulik tööriist. Epitrahheel sümboliseerib preestritele antud Püha Vaimu armuandi ja on karjaseks olemise märk (Õigeusu alused 2004: 85).

12 Hiiumaal on ajalooliselt olnud viis õigeusu kogudust. Praegu peab Hiiumaa kogudus jumalateenistusi Kuriste Jumalasünnitaja sündimise kirikus (pühitsetud 1890) ja Malvaste prohvet Eelia kabelis (pühitsetud 1925). Kuriste kiriku kõrval asub kunagine õigeusu koolimaja, kus tänapäeval tegutseb Kuriste Haridusselts. Ruume kasutatakse ka koguduse tööks. Veel kuulub Hiiumaa kogudusele Puski Kristuse Sünnimise kirik (pühitsetud 1891) ja selle juures asub samuti vana koolimaja, kuid need on varemets. Seltsimajana on aga kasutuses Kuri Taevassenimise kiriku (pühitsetud 1891, praegu varemets) kõrval asuv vana koolimaja, kus samuti toimub vahel koguduse üritusi. 20. sajandi alguses tegutses Hiiumaal ka Kõpu Apostel Andrease kirik-koolimaja (pühitsetud 1909). (Õigeusu kirik Hiiumaal 2016.)

13 Oraar on pikk kitsas lint, mida diakon kannab stihhaari peal, oma vasakul õlal nii, et üks ots on ees, teine seljataga.

„Epitrahheelilinti ühendavad seitse nõopi sümboliseerivad kiriku seitset sakramenti, otstesse ömmeldud kuldarnamad aga kirikuliste hingesisid“¹⁴ (Kolk 2008: 12). Epitrahheeli arenemist oraarist on tänapäevaks jäänud meenutama kaks rida riste (Kantonen 2005: 43), kokku kolm paari, mis kujutavad kuut preestri poolt läbiviidavat sakramenti (foto 6). Seitsmes ristimärk, mis on lindi kaelaosas, kinnitab, et oma vaimuliku seisuse on preester vastu võtnud piiskopilt ja talle alludes kannab endas vaimulikku koormat teenida Kristust. Preester kannab epitrahheeli, järgides Kristust, kes kandis oma risti, et päästa inimkond. Piiskopilt saadud pühitsuse järgi on preestril eriline Püha Vaimu armuand ja kahekordne vaimulik koorem (võrreldes diakoniga) teenida Jumalat ja inimesi. Seepärast valmistatakse preestri epitrahheel diakoni oraarist poole laiem (Nastolnaja kniga 1983: 135). „Algselt tehti epitrahheel villasest, mis sümboliseeris „lambaid“, st Kristuse karja liikmeid, kelle eest karjane vastutust kannab“ (Õigeusu alused 2004: 85).

Arvatakse, et sümbolises tähenduses on epitrahheel saanud alguse köiest Lunastaja kaela ümber, kui ta viidi Pontius Pilaatuse ette (Mt 27:2). Ühe tõlgenduse järgi kujutab parempoolne lint pilliroogu ja vasakpoolne risti. Sellega viidatakse Kristuse surmatunnile (Mt 27:48). Usulises mõttes tähendab epitrahheel Püha Vaimu õnnistuse väljavalamist, mis antakse preestritele kiriklike talituste ja sakramentide läbiviimiseks (Kantonen 2005: 43). „Preestrid panevad epitrahheeli kaela iga kord, kui nad täidavad oma karjasekohustusi – viivad läbi mistahes kiriklikku teenistust või talitust“ (Õigeusu alused 2004: 85). „Ilma epitrahheelita ei saa preester toimetada ühtegi jumalateenistust ega talitust“ (Kolk 2008: 12).

Preestrirüü taastamise eeltööd

Taastatav preestrirüü on pärit Pärnumaalt. Töömahuka ülesande alustuseks võrdlesin uurimistöökäigus leitud kolme analoogset kirikutekstiilide komplekti, mis on pärit eri paigust ning mida praegu säilitatakse Riisa muuseumis ning Hiiumaa ja Kohila õigeuskogudustes.

Foto 6. Rekonstrueeritud epitrahheel.
Madli Sepperi foto.

14 Õigeuskirikus saavad kokku nii elavate kui surnud kirikulike hinged.

Foto 7. Riisa muuseumi preestri-rüükomplekt. Madli Sepperi foto.

Foto 8. Feloon eestvaates. Hiiumaa koguduse tekstiilikogu. Madli Sepperi foto.

Foto 9. Feloon tagantvaates. Hiiumaa koguduse tekstiilikogu. Madli Sepperi foto.

Soome õigeuskirikumuuseumis Riisa asuv komplekt

2016. aasta sügisel käisin Kuopios Soome õigeuskirikumuuseumis, kus avastasin samasuguse liiliapaelaga preestrirüükomplekti kui see, mida taastama asusin. Muuseumis asuval rüül on uhkemad tikandid ja kallim vooder kui Eestis asuvatel analoogidel. Põhimaterjal on purpurne samet. Felooni ülaosas ja epitrahheelil on kuldtikand. Sealsel rüül puuduvad kätsed.¹⁵ Säilinud on epitrahheel, vöö, ristkülikukujuline puusaeh ja feloon (foto 7). Leena Säppi kirjelduse järgi on selle slaavi stiilis felooni põhiriie veinipunane siidsamet; felooni ülaosa on Buhhaara brokaadist, kuhu on käsitsi tikitud stiliseeritud taimornamendid; rist ja täht on kartongalusel kuldtikandis, kaunistatud litrite ja kantillidega, materjaliks oranž puuvillase südamikuga mähitud kullatud hõbeniit, valge siidist südamikuga mähitud hõbeniit, kullatud peenike nõör, kullatud ja hõbetatud litrid.¹⁶

Hiiumaa koguduses asuv komplekt

Teisena vaatlesin võrdluseks Hiiumaal asuvat liiliapaelaga punast rüüd (fotod 8–12) ja sinna juurde kuuluvaid karikakatteid (foto 13). Felooni mõõtmed on 143x167 cm, epitrahheelil 31x132 cm. Komplektis on kõik rüü osad ja karikakatted. Feloon on glasseest ülaosaga, siidbrokaatkangast, hõbe- ja

¹⁵ Fotol 7 näha olevad kätsed kuuluvad tõenäoliselt teise komplekti.

¹⁶ Autori kirjavahetus Leena Säppiga 9.03.2018.

Foto 10. Kätised. Hiiumaa koguduse tekstiilkogu. Madli Sepperi foto.

Foto 11. Ristkülikukujuline puusaeh. Hiiumaa koguduse tekstiilkogu. Madli Sepperi foto.

ülekullatud hõbepaelast punutud ažuursete aplikatsioonidega. Epitrahheel võib olla teisest komplektist, kuna on lähemal vaatlusel teistsuguse mustriga kangast, ka pael on teistsugune. Voodriks on kollane puuvillriie.

Esmased andmed selle komplekti kohta sain muinuskaitseameti arhiivist. Seal on kirjeldatud ja pildistatud feloon, epitrahheel, kätised, ristkülikukujuline puusaeh, vöö. Dateering: 19. sajandi lõpp või 20. sajandi algus; kommentaar: „Eestis on see kunstiajaloolise väärtusega haruldane näide“ (ERA-11152). Haruldaseks peavad kunstiajaloolased ilmselt siidbrokaati ja felooni kuldset ülaosa, sest enamik Eestis olevaid vanu feloone on üleni ühest materjalist.

Kuri rahvamajas, kus uuritavad kirikutekstiilid praegu asuvad, vaatasin ja pildistasin seda komplekti uuesti (fotod 8–14). Felooni glasseest ülaosa on sama kulunud ja katki ning ääres on samasugune puuvillasametist nõorkant kui taastataval komplektilgi. Kant viitab tsaariaegsele Venemaa vabrikutööle. Venemaa vabrikute kataloogides (1907, 1910/11, 1911 ja 1912) on kandiga komplektid kallimad kui ilma, viitega paremale vastupidavusele. Kuldbrokaadist põhiriie koos tugevdusega on kinnitatud kandi vahele ja õmmeldud läbi paela masinaga kinni (joonis 2). Siin on ilmselt soovitud, et

Foto 12. Epitrahheeli ots. Hiiumaa koguduse tekstiilkogu. Mari-Liis Paaveri foto.

Foto 13. Karikakate (42x42 cm). Hiiumaa koguduse tekstiilikogu. Madli Sepperi foto.

Foto 14. Laotus (51x66 cm). Hiiumaa koguduse tekstiilikogu. Madli Sepperi foto.

kalli brokaadi serv ei kuluks. Vooder on eest kinnitatud puhtalt (joonis 3), kuigi vanematel komplektidel oli kombeks esi-keskõmblus jätta viimaseks ning kinnitada see läbi voodri nii, et õmblusvarud jäävad seestpoolt näha (joonis 4) – sel juhul kinnitati õmblusvarude ääred käsitsi üleloomispistetega eseme külge. Selliselt töödeldud esi-keskõmblus on märk tegevuse lõpetatusest, tähelepanelikust püüdlusest teenida Jumalat, tema tahtmise täitmisest läbi heade tegude. Uuemal ajal seda varianti enam ei kasutata. (Nastolnaja kniga 1983: 139.)

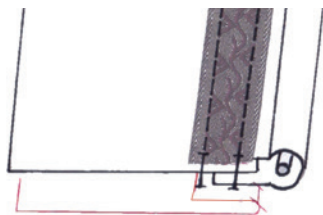
Felooni ääres on nõörkant. Põhiriie koos tugevdusega on kinnitatud kandi vahele ja õmmeldud läbi paela masinaga kinni. Vooder on kinnitatud käsitsi üleloomispistetega felooni pahemale poolele. Nii kinnitatud voodrit sai määrumise korral kergesti vahetada, sest felooni üldiselt ei pestud. Sellise tehnoloogiaga on valmistatud kõik selles artiklis kirjeldatud preestrirüükomplektid.

Karikakatted¹⁷ (fotod 13, 14) on valmistatud tumepunasest sametist. Katteid ääristab samasugune pael nagu ülejäänud komplektigi, lisaks kuldsed narmad. Kuid ristid on veidi keerukamas tehnikas – kuldtikand kartongalusel. All on kollane siidvooder, karika ja diskose kate keskosa tugevduseks on kasutatud kartongi.

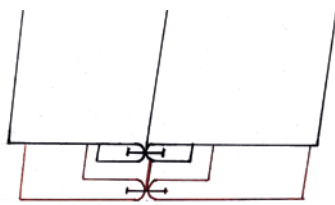
Kohila (Angerja) koguduses asuv karikakatete komplekt

Need karikakatted kuulusid isa Nikolai Pärlile (1915–1991), praegu asuvad Kohila (Angerja) koguduses ja on restaureeritud. All on käsitsi õmmeldud siidvooder. Väikesed katted on õmmeldud viiest tükist. Keskel on kartongist

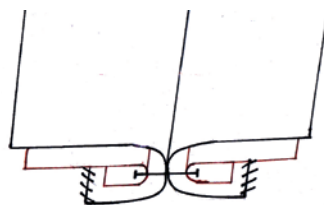
17 Kuigi fotol on üks karikakate, on Hiiumaa koguduse tekstiilikogus säilinud kaks identset väikest karikakatet ja laotus (foto 14). Laotus on ristkülikukujuline kate, mis laotatakse kahe väiksema, Eestis tavaliselt ristkülikulise kate peale (Kolk 2008: 28). Laotus katab otseselt taevaalaotus pühad annid kinni (Orlov 1896: 30).

Joonis 2. Felooni ääre tehniline läbilõige. *Madli Sepperi joonis.*

Joonis 3. Felooni esi-keskõmblus uuemal ajal. Tehniline läbilõige. *Madli Sepperi joonis.*

Joonis 4. Vana kombe järgi tehtud felooni esi-keskõmblus. Tehniline läbilõige. *Madli Sepperi joonis.*

tugevdus. Keskosa pael on õmmeldud käsitsi, ääreosade pael on õmmeldud masinaga. Ääres on kuldsed narmad, keskel ažuursed kuldsest ja hõbedasest paelast punutud ristid. Karikakatted (foto 15) on valmistatud samasuguse mustriaga brokaatkangast nagu Pärnumaa komplekti vöö (foto 17).

Taastatava preestrirüü analüüs ja kasutatud materjalide identifitseerimine

Pärnumaalt pärit komplekti kuuluva felooni mõõtmed olid 147x170 cm. Alumine osa oli kokku õmmeldud kolmest tükist (kanga laius 75 cm) veinipunasest siidbrokaatkangast,¹⁸ mis oli kaunistatud punutud kuld- ja hõbe-paelast ažuurse risti ja samasuguse tähega. Ülemine osa koosnes kuldglas-seest,¹⁹ mis toetus puuvillasele kollasele toimse sidusega kangale, selle all oli linane tugevdus. Äärt kaunistas liiliamustriga kuld- ja hõbebrokaatpael.²⁰ Kollane puuvillane²¹ atlassidusega vooder oli õmmeldud samuti kolmest tükist (kanga laius 55 cm).

Äärt tugevdas puuvillane sametist nõorkant, mis on töödeldud linase nõõri peale²² (fotod 1 ja 2; joonis 2). Seisukord: glasse narmendas (foto 16),

18 Siidi määrasin vaatluse ja koduse põletusproovi teel. Metallniidid on suure tõenäosusega ülekullatud hõbe, sest nad ei ole ajaga tuhmunud ning kõik vanades kataloogides pakutud brokaatkangad on kootud hõbe- ja ülekullatud hõbeniitidest, mis sisaldavad 2–94% hõbedat (kataloogid 1907, 1910/11, 1911 ja 1912). Vähema hõbedasisaldusega niidid sisaldavad kataloogide järgi niklit. Laboratoorset keemilist analüüsi ma vajalikuks ei pidanud.

19 Kanga lõimelõngaks on kollane siid ning koelõngaks ülekullatud hõbetaat (niit), mis on keeratud ümber siidniidi. Andmed Riisa muuseumi konservatorilt Leena Säppilt 17.11.2016.

20 Täpselt samasugune liiliapael on Riisa muuseumi analoogil. Isegi korduv mustriviga on olemas, mis lubab oletada, et pael on valmistatud sama masinaga (mõlemad pärit Venemaalt). Paela kohta kirjutab Leena Säppi: „Pael on kuld- ja hõbebrokaadist, laiusega 1,5 ja 5,5 cm. Paela motiiviks on ornament, millel kuldne ja hõbedane pool on sümmeetriliselt kokku sobitatud, moodustades heraldilise liilia. Materjaliks on valge puuvillase südamikuga hõbeniit, oranž puuvillasüdamikuga kullatud hõbeniit, kujundite kontuuriks on veinipunane niit.“ (Autori kirjavahetus Leena Säppiga 9.03.2018.)

21 Määrasin vaatluse ja koduse põletusproovi teel.

22 Puuvillase ja linase materjali määrasin vaatluse ja koduse põletusproovi teel.

Foto 15. Karikakatted (48x47 cm) ja laotus (69x55 cm). Madli Sepperi foto.

Foto 16. Felooni kulunud glasseekangast ülaosa. Madli Sepperi foto.

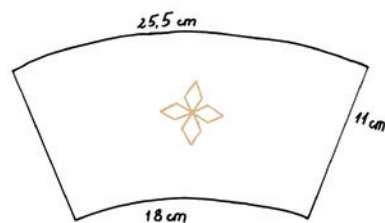
Foto 17. Pärnumaa komplekti vöö. Madli Sepperi foto.

feloon oli eest väga kulunud ja mummulise sitsiriidega paigatud. Vooder oli määrdunud ja katki, kohati parandatud, äärest katkine koht välja lõigatud ning voodri narmendaväär uuesti musta niidiga kinnitatud. Õmblemiseks oli kasutatud valget, kollast ja punast puuvillast niiti.

Paelad olid õmmeldud masinaga, vooder kinnitatud käsitsi. Traditsiooniliselt oli viimane õmblus ees keskel, läbi kõikide materjalide, nii et õmblusvarud jäid näha (joonis 4). Servad olid pärast üleloomispistetega äärestatud ja kinnitatud. Vooder oli lõigatud pealisriidest natuke suurem ning kahandatud käsitsi kinnitades kandi külge. Glassee ning põhiriide vahele ülemise paela alla jäi õhemast linasest riidest tugevdus, mis oli ühest äärest kinnitatud paksemast linasest materjalist tugevduse külge ning teisest äärest brokaadi külge. Glassee ja brokaat omavahel kokku ei ulatunud; seal oli 1,5 cm vahet. Oletan, et see võis olla materjali kokkuhoid või siis kardeti, et liiga paksud õmblusvarud hoiavad halvasti.

Vööl (foto 17) mõõtmetega 95x10,5 cm oli kasutatud materjalidest siidbrokaati, brokaatpaela, nõorkanti, kollast puuvillast voodrit, voodririidest kinnituspaelu, ažuurset punutud risti. Lähemal vaatlemisel selgus, et vöö on teistsuguse mustri kui feloon ja kätised. Seisukord: kulunud, määrdunud ja tugevasti hallitanud.

Kätiste (foto 3 ja joonis 5) valmistamiseks oli kasutatud siidbrokaati, brokaatpaela, ažuurset punutud risti, linast õhemat tugevdust, kollast puuvillast voodrit. Põhiriie oli lõigatud valmistööst 0,5–0,7 cm kitsam. Põhiriie koos vaheriidega oli traageldatud kandi vahele (joonis 2). Seejärel oli pael masinaga õmmeldud kandi külge punase puuvillase niidiga. Edasi olid käsitsi kinnitatud aasad ja kinnituspael (viimane polnud säilinud). Lõpuks oli kollase puuvillase niidiga käsitsi peitpistetes kinnitatud vooder. Seisukord: väga kulunud ja hallitanud.

Joonis 5. Kätiste mõõdud. Madli Sepperi joonis.

Foto 18. Süstikpitsis teostatud rist epitrahheelil. Madli Seperi foto.

Materjalide asendamine uutega

Alustuseks uurisin põhjalikult, kuidas esemed on ömmeldud. Seejärel harutasin kõik kasutamiskõlbmatud osad lahti, mis võimaldas tehnoloogiaga veelgi täpsemalt tutvuda. Asendasin kõlbmatud osad tänapäevaste materjalidega nii, et visuaalselt oleks tulemus originaalile võimalikult sarnane. Epitrahheel polnud säilinud, seega oli vaja eelnevalt uurida teisi sarnaseid komplekte, et nende järgi valida sobivas toonis kangas. Kuna vana siidbrokaati ega sellele sarnanevat kangast ei õnnestunud saada, otsustasin puuduvad või väga halvas seisukorras olevad detailid asendada sametiga. Alguses mõtlesin valida heledama vaarikavärvi (vanades kataloogides *малиновъй*) sameti, kuid pannes selle

vana siidbrokaatkanga kõrvale, nägin, et see jääks liigselt domineerima ning originaal ei paistaks täies ilus välja. Siis valisin veidi tumedama – punakasvioletse sametkanga. Minu valikut toetavad ka Hiiumaa karikakatted (fotod 13, 14), kuigi need on veel violetsemad, ja Riisa rüü põhikangas, mis on samuti punakasvioletsest sametist (foto 7).

Epitrahheelile oli vaja paela ning valituks osutus tänapäevane 1,5 cm laiune liiliamotiividega pael. Felooni glasseest ülaosa asendasin tänapäevase sünteetilise kuldse kangaga. See on vanaga võrreldes väga õhuke ning seepärast panin lisaks tugevdusele, milleks valisin vildi,²³ sinna alla veel taaskasutatud suleriidest (puuvillase) aluskanga. Originaali tugevdus oli linane – see on küll hästi töödeldav, kuid raske ja niiskusega läheb see sama kiiresti vormist välja, kui enne vormi pressitud sai. Veel kogub linane riie niiskust ning vanadel feloonidel on näha just sealt algavat hallitust. Epitrahheeli nõõbid said samuti tänapäevased.

Seejärel oli vaja asendada kätiste ja epitrahheeli ristid. Need tegin süstikpitsis²⁴ (foto 18). Kasutasin kuldset masintikkimisniiti ja valget iirisniiti. Epitrahheeli allosas on süstikpitsis taimornamendid. Kui ristide ja paelte, narmaste ning nõõpide asetus ja arv on sümboolikas kindlaks määratud, siis alumise osa kaunistused annavad kujundajale võimaluse olla loominguline. Soovitavalt on seal siiski taimornament ja kindlasti peavad motiivid olema sümmeetrilised (foto 6).

Enne tööleasumist uurisin igaks juhuks, kas sõlmpitsitehnikat tohib üldse õigeusukiriku tekstiilide valmistamisel kasutada. Kirikuringkondades

23 Tänapäevane sünteetiline vilt on kerge ja ei ima niiskust nii palju kui linane tugevdus. See tõstab oluliselt felooni kandmismugavust.

24 Süstikpits on sõlmpits, mis valmib süstikute abil tihedalt üksteise kõrvale tehtud väikestest sõlmedest.

Foto 19. Aluskangale traageldatud felooni ülaosa. Madli Seperi foto.

arutledes jõudsimme järeldusele, et kirikutekstiilides võib kasutada mistahes tehnikat. Küsimus tekkis, kuna õigeuskiriku tekstiile ja sellekohast kirjan- dust uurides märkasim, et süstikpitsi pole kirikutekstiilide valmistamiseks kasutatud, kuigi frivolitee on Venemaal rahvuslik käsitööt tehnika. Kuna aga õigeuskiriku tekstiilid peavad olema suursugused, on kasutatud niplispitsi ja kuldtkandit ning loomulikult helmes- ja pärltkandit. Minu kodukoha matusekombestikus on sõlmed keelatud, kuid arutelu jõudsimme järeldusele, et see ei kehti kirikus kasutatavate tekstiilide kohta. Facebookist leidsin info ukrainlase Vladimir Denshchikovi kohta, kes valmistab makrameetehnikas ikoone.²⁵

Uus vooder on kollane puuvillane nagu vanagi, kuid selle vahega, et uus on labase sidusega, vana oli atlassidusega. Veel kasutasin sametile jäikuse andmiseks liimtugevdust. Kõik kõnealuse preestrirüü komplekti osad on õmmeldud kandiga. Algselt oli see tumepunasest sametist löime suunas löi- gatud nõorkant. Mina otsustasin kasutada poest ostetud valmis nõorkanti, et mitte kulutada palju aega selle käsitsi valmistamisele. Tervele preestrirüü komplektile kulus 9 meetrit nõorkanti. Müügil oli ainult siidi moodi polües- terkant ja puuvillane nõorkant. Kätised ja epitrahheeli õmblesin polüester- kandiga, kuid selle halb omadus on, et ta töödeldes hargneb ja on ebamugavalt kitsa töötlemisäärega. Vana kant oli poole laiem. Kui kinnitasin põhimaterjali koos tugevdusega kandi vahele, nägin palju vaeva ja tegin käsitsi lisapisteid. Feloonile läheb 4,5 m kanti ning selle valisin puuvillase, mida on veidi liht- sam töödelda ning loodetavasti on naturaalne materjal ka vastupidavam.

25 Denshchikov, Vladimir. Art Hit Gallery. Contemporary Art. Religious icons. Russian religious icons. Macrame art. Vt <http://www.arthit.ru/applied-art/0127/macrame-art.html>.

Foto 20. Taastatud preestrirüü.
Madli Seperi foto.

Allesjäävad osad pesin õrnalt siidile ja villasele materjalile mõeldud pesuvahendiga puhtaks, kuivatasin rippuvas asendis ja triikisin õrnalt.²⁶ Tegu on siiski kasutusse, mitte muuseumisse minevate esemetega.

Õmblemine ja tulemus ning võrdlus analoogidega

Taastamist alustasin kätistest, sest väiksemal esemel saab tehnoloogiat proovida ja kui midagi valesti läheb, on lihtsam uus teha. Kätistest oli võimalik alles jätta ainult pael ja mõned aasad. Asendasin kulunud brokaadi sametiga ning ristid tegin süstikpitsis. Epitrahheeli valmistamiseks lõikasin sametist põhidetailid.

Vanalt feloonilt kasutasin brokaatkangast, paelu, risti ja tähte. Kui olin felooni lahti harutanud ja allesjäävad detailid puhtaks pesnud, asusin seda uuesti kokku panema. Alguses lõikasin esiosa kulunud brokaadiribad välja ja kavatsesin asemele panna punase sameti, kuid lõpuks otsustasin taastada felooni esiosa siiski brokaatkangast ning loobuda brokaadist vööst. Sellisele järeldusele jõudsin pärast Eesti Kunstimuuseumi maalirestauraatori, ikoonimaalija ja õigeusu kirikutekstiilide muuseumi varahoidja Sirje Säarega konsulteerimist. Ta leidis, et ilus oleks teha vöö ja epitrahheel ühest materjalist. Kasutasin seega esiosa läbikulunud kohtade asendamiseks vöö materjali: kahe ligikaudu ühevanuse ja ühte värvi punase siidbrokaatkanga tükikestest kokkulapitud detailid traageldasin puuvillasele aluskangale, et löige säiliks

26 Tekstiilirestauraatorid pesevad muuseumisse minevaid tekstiilesemeid õrnalt laialilootatult spetsiaalses pesuvannis või vaakumlaua ja sirutavad (kuivatavad) need spetsiaalsele alusele pingule tõmmatuna ja klambrite või nõõpnõeltega kinnitatuna või mannekeenil. Muuseumieksponaate tavaliselt ei triigita, kuna triikimine võib kahjustada kangakiude.

ja vana kangas koos püsiks. Paela alla materjali ei jätkunud. Ülaosa algset kuldglasseed ei olnud võimalik enam kasutada, seega asendasin selle tänapäevase sünteetilise materjaliga, mis visuaalselt on algse sarnane, kuid oluliselt odavam kui ehtne ülekullatud hõbedast niitidest kangas. Kinnitasin selle samuti aluskangale, et puuvillane riie oleks kuldsele kangale toeks ja vähendaks selle läbipaistvust (foto 19). Siis juhtus midagi ootamatut. Kuldne kangas oli veidi kortsus, niisiis otsustasin seda triikida, alguses ettevaatlikult madalal temperatuuril, sest kartsin, et materjal sisaldab plastikut ja võib hakata sulama. Ei sulanud, sain ta sirgeks ja panin kõrvale. Mõne aja pärast avastasin, et kangal on valged jutid. Olin triikinud auruga, millest jäid jäljed. Nende eemaldamiseks tegin felooni ülaosa märjaks ja panin hästi sirgelt kuivama. Õnneks läksid jutid välja ning ka uusi kortse ei tekkinud, nii et uuesti triikida ei olnud vaja.

Edasi õmblesin felooni ülaosa ja suure alumise osa masinal kokku, lõikasin vildist ülaosa tugevduse. Õmblesin välimise laia paela otsad peale tagasi ja avastasin, et sisemine pael ei sobi oma kohale. Kas oli pael pestes kokku tõmbunud või tekkisid felooni ülaosa jupitades ebatäpsused? Asja parandamiseks otsisin üles viimase väikese tükikese brokaati, pesin selle puhtaks ning lõikasin sellest paar riba juurde, seadsin paela veidi viltu, kuid nii, et silmaga pole näha ja sain felooni lõpuks kokku. Paelte pealeõblemiseks kasutasin 20. sajandi algusest pärit õmblusmasinat, rohkem küll sellepärast, et tänapäevane masin ei tahtnud vana brokaati õmmelda, kuid ühtlasi sarnanesid vana õmblusmasinaga tehtud pisted rohkem originaaliga kui tänapäevase õmblusmasina pisted.

Silmad jäid kuldbrokaadi õblemisest valusaks. Riputasin felooni nõõp-nõeltega tugevduse külge, et see õigesse asendisse veniks. Paari nädala pärast jätkasin tööd, kinnitasin käsitsi ülaosa vildist tugevduse ja voodri. Lõpuks õmblesin esi-keskömbluse läbi kõikide materjalide masinaga kokku ning ääred üleloomispistetega põhidetaili külge, nagu oli tehtud ka algvariandil.

Uus feloon sai 4 cm lühem kui vana. Arvan, et brokaatkangas tõmbas pesus kokku, sest ülaosa lõikasin täpselt vana järgi ja õmblusvaru suurus oli väiksem kui 4 cm. Alläär oli täiesti sirge, nii et seda ei pidanud tasandama.

Foto 21. Taastatud feloon tagantvaates.
Madli Seperi foto.

Vöö mõõtudega 95x8 cm valmistasin sametist sama tehnoloogiat kasutades (joonis 2).

Taastatud preestrirüü (foto 20)²⁷ oli algselt kõige pidulikum ülestõusmispühade rüü,²⁸ kuid tulemus sai purpuri värvi, mis oma tähenduselt on märtrite värv. Märtrite punane – eriti, kui see on ühendatud kullaga, on vere värv, tähistades (märtri) põletavat armastust Jumala vastu. „Ja sina armasta Issandat, oma Jumalat, kõigest oma südamest, kõigest oma hingest ja kõigest oma meelest ja kõigest oma väest!“ (Mk 12:30). Veel sümboliseerib see jumallikku tõe, ülimat võimu, ka Jumal Isa,²⁹ askeesi ja pühendumust, hingelist kangelastegu (Nastolnaja kniga 1983: 155–156). Purpurrüüd kantakse märtrite mälestuspäevadel, ristitülendamispühal, Ristija Johannese pea maharaiumise pühal ja apostlite paastu ajal ning ülemapostlite Peetruse ja Pauluse mälestuspäeval. Samas on levinud arvamus, et pühade ajal võiks preester selga panna oma kõige ilusama ja rikkalikuma rüü, olgu selle värv mis tahes. (Pappel 2014). Seega võib seda rüüd ka ülestõusmispühade, jõulude ja teiste suurte pühade ajal kanda.

„Vaimulike teenistusrõivaste välimust võib paremini mõista, meenutades Jeesuse sõnu pühakirjas: „Jumalariik on teie lähedal“ Lk 10:9. Nii sümboliseerivad suursugused ja kaunid teenistusrõivad jumaliku valguse kohalolu maa peal.“ (Kolk 2008: 6.)

Järeldused

Artiklis andsin ülevaate ühe Pärnumaalt pärit 19. sajandi õigeuskirikliku preestrirüü taastamisest kasutamise jaoks. Rüü dateerimisel oli abiks rüüd kaunistav liiliapael, mis on pärit 19. sajandi lõpust (Säppi 2008), samuti sain toetuda muinsuskaitseameti arhiivi materjalidele (ERA-11152).

Komplekti taastades jõudsin järeldusele, et väga oluline on teada preestrirüü osade tähendusi, sest neil on otsene seos rüü detailide suuruse, kuju, löigete ja valmistamise tehnoloogiaga.

Õigeuskirikus on läbi aegade olnud kombeks vanad kirikutekstiilid ümber teha või kasutada uute valmistamiseks nende detaile. (Tšertorižskaja 2009: 51–60; Ševeleva 2009: 29–44). Öeldakse, et vanad kirikutekstiilid elavad edasi uute sees. Need kulunud ja katkised osad ning tekstiilid, mida enam kasutada ei saa, õigeuskirikliku kommete kohaselt põletatakse (Petrova

27 Foto on tehtud sakraaltikandi näitusel „Kõik mustrid minus kiitku Issandat“, mis oli avatud 30.12.2017–11.02.2018 Tallinna püha Siimeoni ja naisprohveta Hanna katedraalkirikus.

28 19. sajandil Eestis liturgiliste värvuste süsteemis märtrite punast eraldi ei kasutatud. Oli ülestõusmispühade punane ja lilla või tumepunane – paastuaja värv. Tihti kasutati paastuajal musta liturgilist värvust.

29 Kuldnä sümboliseerib Poega ja sinine Püha Vaimu (Nastolnaja kniga 1983: 154).

2006: 4). Soovisin selle ilusa paljukantud rüü säilitada kirikule, seda õigeusu kommete järgi ümber tehes. Õigeuskiriku tekstiilidele antud tähendused aitavad selgitada ka tava, mille kohaselt vaimulikurüüd ei tohi ilmalik inimene kanda ega selga proovida. Samuti ei tohi kirikus kasutusel olnud tekstiile ega nendelt harutatud detaile kasutada väljaspool kirikut. Õigeusulised arvavad, et kui keegi seda siiski teeb, võtab ta vastutuse elavate ja surnud kirikuliikmete hingede eest, kuid kas suudab ta seda kanda, olles pühitsemata?

Kasutades võrdluseks samast perioodist pärit kirikutekstiile Riisa muuseumi, Hiiumaa ja Kohila (Angerja) kogudustest ning tsariaegseid kirikuinventari tellimiskatalooge (1907, 1910/11, 1911 ja 1912), võin oletada, et ka see rüü oli valmistatud Venemaal. Teiste sarnaste komplektide uurimine aitas valida taastamiseks sobivaid materjale, kuigi päris samasuguseid kangaid nagu originaalil mul kasutada ei õnnestunud. Mõningase tänapäevastamise tingis ka asjaolu, et preestrirüü läheb kasutusse, mitte muuseumi. Eesmärk oli taastada preestrirüü nii, et lõpptulemus oleks visuaalselt võimalikult originaalilähedane ja valmistamise ajastule omane.

Linast tugevdust ma enam ei kasutanud, sest see teeb felooni raskeks ja ebamugavaks, on küll hästi vormi pressitav, kuid läheb märjaks saades sama kiiresti vormist välja. Vanade kirikutekstiilide vaatlemisel tehtud tähelepanekuid ja tänapäeva kirikute hoiutingimusi arvesse võttes tuleb nentida, et linane kogub niiskust. Olen vanadel preestrirüükomplektidel täheldanud just linase tugevduse vahelt algavat hallitust. Seetõttu panin felooni tugevduseks linase kanga asemel tänapäevase sünteetilise vildi. Kuldglassee asendasin samuti tänapäevase sünteetilise materjaliga, sest täpselt samasugust kui vana oleks olnud raske leida ning päris kuld on liiga kallis. Ka nõorkandi asendasin tänapäevasega. Kahjuks ei leidnud ma sametist kanti, seepärast kasutasin sünteetilist ja puuvillast. Võimalus oleks olnud kant käsitsi valmistada, kuid pidasin seda liiga töömahukaks ja aeganõudvaks tegevuseks. Kuna ka sarnase mustriga kuldbrokaati polnud võimalik saada, valmistasin kätised, vöö ja epitrahheeli sametist, toetudes materjali valikul analoogsetele komplektidele. Ömmeldes kasutasin vana tehnoloogiat ning paelte kinnitamiseks selleaegset õmblusmasinatki. Taastatud feloon on välimuselt originaaliga sarnane; kätised, vöö ja epitrahheel sarnanevad pigem analoogidega ning nende valmistamisel tõin sisse ka midagi uut, valmistades ristid süstikpitsis.

Olen küll põneva kogemuse võrra targem, kuid EAÕK rahalist olukorda arvestades ei pea otstarbekaks uusi preestrirüüsid sellise tehnoloogia (joonis 2) järgi tootma hakata. Näiteks käsitsi kandi ja voodri kinnitamine on aeganõudev, kuigi annab ilusa tulemuse. Jäägu see üks taastatud rüü unikaalseks. Edaspidi kasutan veidi tänapäevasemat tehnoloogiat, millega saab kiiremini ja vähema vaevaga üsna sarnase tulemuse.

Allikad

- Denschchikov**, Vladimir. Art Hit Gallery. Contemporary Art. Religious icons. Russian religious icons. Macrame art. <http://www.arthit.ru/applied-art/0127/macrame-art.html> (02.03.2018).
- Gonzales**, Arthur E. John 1972. Byzantine imperial paradigm and Eastern liturgical vesture. – *The Greek Orthodox Theological Review* 17 (2), 255–267.
- Kantonen**, Marianne 2005. Arkivaatteista jumalanpalvelus-puvuksi. Papin liturgisten vaatteiden historiallinen kehitys. – *Ikonimaalari* 1, 38–47.
- Kolk**, Madis (toim.) 2008. *Õigeusu vaimulike teenistusrõivad. Kiriklikud sakraalsemed. Богослужбное одяние духовенство Православной Церкви. Церковная утварь.* Tallinn: EAÕK kirjastus.
- Konsa**, Kurmo 2016. Säilitamine, konserveerimine, restaureerimine – mis ja milleks? – *Muuseum. Konserveerimine* 1, 5–9.
- Nastolnaja kniga** 1983 = *Настольная книга священнослужителя. Том 4.* Москва 1983. http://www.odinblago.ru/nastolnaia_4/ (16.09.2018).
- Oblatšenie svjaštšennika** 2005 = *Облачение священника. Православие и мир.* 2005. <http://www.pravmir.ru/svyashhennye-oblacheniya/> (2.05.2017).
- Orhidski** 1993 = Охридский, Николай 1993. Символы. – *К Свету: церковно-исторический альманах, № 17: Символика русского храмоздательства. К престольному празднику Храма Христа Спасителя*, 11–12.
- Orlov**, Nikolai F. 1896. *Liturgika ehk õpetus jumalateenistusest.* Kuressaare: Kuressaare Nädalileht.
- Pappel**, Tiina. Idakiriku liturgilised värvid. <https://ortotossike.blogspot.com/ee/search?q=Idakiriku+liturgilised+värvid> (11.02.2018).
- Petrova**, Valeria 2006. *Vene õigeusu kirikutekstiilid Eestis.* Bakalaureusetöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia. Käsikiri EKA raamatukogus.
- Piibel** 1991. *Vana ja Uus Testament* (1968. a. tõlge). Soome Piibliselts.
- Priha**, Päikki (toim.) 1994. *Maria-tekstiileitä idästä ja lännestä. Maria-textiler från öst och väst.* Helsinki: Näyttelytyöryhmä.
- Quenot**, Michel 1991. *Icoon. Aken Kuningriiki.* Tallinn: Logos.
- Sepper**, Madli (ilmumas). *Kirikutekstiilide vanus, seisukord ja tehnoloogiad Lääne-Eesti ja Tallinna õigeuskirikute näitel.* Magistritöö. Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia.
- Säppi**, Leena 2008. Flora ja Fauna kirkkotekstiileissä. – Päivi Sturm, Leena Säppi. *Flora ja Fauna. Kasvi- ja eläinaiheita ortodoksisen kirkon esineistöissä.* Helsinki: Maahenki, 8–10.
- Ševeleva** 2009 = Шевелева, Е. В. 2009. Вышивка XVII века на церковных облачениях в собрании Каргопольского музея. – *Убрус. Церковное шитье – история и современность* 11, 29–44.
- Tšertorižskaja** 2009 = Черторижская, Альбина Федоровна 2009. Итоги реставрации фелони – полиставрия из собрания музея „Ростовский Кремль“. – *Убрус. Церковное шитье – история и современность* 11, 51–60.
- Woodfin**, Warren T. 2012. *The Embodied Icon: Liturgical Vestments and Sacramental Power in Byzantium.* New York: Oxford University Press.
- Õigeusu alused** 2004 = *Õigeusu alused. Sissejuhatus Õigeusu Kiriku õpetusse.* Tallinn: Püha Issidori Õigeusu Kirjastuselts.
- Õigeusu kirik.** https://et.wikipedia.org/wiki/Õigeusu_kirik (11.02.2018).
- Õigeusu kirik Hiiumaal** 2016. Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik koostöös Muinsuskaitseametiga.
- Arhiiviallikad:**
- ERA-11152 – Muinsuskaitseameti arhiiv. Kirikutekstiilide inventarinimekiiri 2010. Kuriste õigeusu kirik.
- Kataloogid** Jõõpre Püha Georgiose kiriku arhiivis.

Kataloog 1907: brokaat ja kirikutarbed = Прейсь-Курантъ парчи и церковной утвари. Поставщик двора Его Император. Величества фабрикатовъ торговаго дома Ф. С. Ионова С-вья и Ко. Москва.

Kataloog 1910/11: brokaat, kirikutekstiilid ja kirikutarbed = Фабриказы торговый домъ „М. Н. Никифоровъ и Ко“. Прейсь-Курантъ на 1910/11 г.г. Парчи, облачений, церковной утвари и предметовъ церковнаго служені. Москва.

Lisa 1910.–1911. a. kataloogile = Добавление къ преись-курантамъ 1910–1911 г. Григорія Ивановича Заглодина. Фабриказы парчевыхъ шелковхъ матерій, глазета, золото-кружевныхъ товаровъ. Механическое ткачество. Москва.

Kataloog 1911: brokaat, kirikutekstiilid ja muud kaubad = Прейсь-Курантъ оптоваго склада парчи, церковныхъ облачений и прочихъ предметовъ Алексѣя Ивановича Омина. Москва.

Kataloog 1912: siid-brokaat, glasse, kuld-pitsi kaubad. Mehhaniseeritud kangakudumine = Прейсь-Курантъ Григорія Ивановича Заглодина. Фабриказы парчевыхъ шелковхъ матерій, глазета, золото-кружевныхъ товаровъ. Механическое ткачество. Москва.

Esemelised allikad:

Preestrirüü Riisa muuseumis Kuopios

Pärnumaalt pärit preestrirüü komplekt

Preestrirüü komplekt Hiiumaal Kuri rahvamajas

Kohilas Angerja koguduses asuv karikakatete komplekt

Madli Sepper. Liia Tähtväli foto.

Madli Sepper (s 1975) on TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia pärandtehnoloogia magistrant. Õppinud rätsepaks Tallinna Tehnikakoolis (1995) ja täiendanud end juurdelõikuse erialal Tallinna Kergetööstuskoolis (1996). Tallinna Pedagoogikaülikoolis lõpetanud käsitöö ja kodunduse õpetaja eriala (2001). Oma magistritöös uurib kirikutekstiilide tähendusi, vaatleb tehnoloogiaid, püüab määrata Eestis säilinud õigeuskiriku-tekstiilide vanust ja seisukorda. Kuulub Eesti Kirikutekstiilisõprade Seltsi.

This striking stripe. The story of the restoration of a set of priest's vestments

Abstract

My article recounts the story of the restoration of 19th century priest's vestments in the Slavic Orthodox style for use once again. The garments were dateable from the lily stripes known to date from the late 19th century (Säppi 2008), as well as archival material from the National Heritage Board (ERA-11152). My article will also present an overview of the parts of Orthodox vestments used in Estonia today, as well as the stripes found on the garments and their meaning.

To determine the age, origin, and technological characteristics of the making of these vestments, three analogous sets (priests' vestments and veils from Riisa Orthodox Church Museum of Finland, Hiiumaa, and Kohila (Angerja)) were studied and church supplies catalogues from the Tsarist era (1907, 1910/11, 1911, and 1912) were examined. These vestments were also most probably made in Russia. I restored the phelonion (the large conical sleeveless garment worn over all other vestments), the zone (the cloth belt worn over the epitrachelion), and the epimanikia (cuffs), and reconstructed the missing epitrachelion (the priestly stole worn around the neck) based on these analogues. Studying other similar sets enabled me to choose suitable materials for restoration, although finding fabrics identical to the original proved impossible. A certain amount of modernisation was also prompted by the fact that the vestments were meant to be worn, rather than be placed in a museum. My chief goal in restoring the vestments was to ensure that it was visually as close as possible to the original and that it was characteristic of the time it was made. First, I carried out a detailed study of the processes used for sewing the items, then unsewed all unusable parts. This further reinforced the observations made about the technology.

I decided not to use linen reinforcements, as they would make the phelonion heavy and uncomfortable to wear. While linen can easily be pressed into shape, it loses its shape just as quickly when wet. And given the storage conditions typically found in churches, it is worth remembering that linen fabrics also absorb moisture. My study of textile items used in churches have shown that old priests' vestments have often developed mould growth under the linen reinforcement. Modern synthetic materials were used instead of golden glacé; the old binding was also replaced with modern one. This could also have been made by hand from velvet, but I found this to be too labour-intensive and

time-consuming. Since no golden brocade of a similar pattern was available, I made the cuffs, zone, and epitachelion from velvet, following my analogues here in the choice of fabric. I used old technologies for the sewing, utilising a sewing machine from the same era for attaching the stripes. The restored phelonion is similar in appearance to the original one, while the cuffs (epimanikia), zone, and epitachelion are closer to the analogues and include new details, namely crosses of tatted lace.

The restored vestments were meant to be the most solemn red (Easter vestments), but the result was closer to purple, the colour of martyrs. The appearance of liturgical garments can be better understood if we recall the words of Jesus in the Scriptures: 'The kingdom of God is come nigh unto you' (Luke 10:9). Thus, the dignified and beautiful liturgical garments of the Orthodox Church symbolise the presence of the Divine Light on Earth.

Keywords: ecclesiastical textiles, priests' vestments, liturgical textiles, sacral textiles, border stripes on orthodox liturgical vestments